

Tanulmányok Kelet-Európa helyzetéről a 2010-es években

Edutus Egyetem
Tatabánya, Stúdium tér 1.

Főszerkesztő:
Némethné Dr. Gál Andrea

Felelős szerkesztő:
Forrai Márta

Szerkesztette:
Vigh László PhD

MINDEN JOG FENNTARTVA

A mű egészének, vagy bármely részének másolása, sokszorosítása,
valamint információszolgáltató rendszerben történő tárolása
és továbbítása csak a kiadó engedélyével megengedett

ACTA PERIODICA 14. KÖTET

EDUTUS EGYETEM KIADÁSA

www.edutus.hu

ISSN 2063-501X

2018. augusztus

Tartalomjegyzék

AZ „UTOLSÓ CSENGETÉSTŐL” A „BLANKA ALAGÚTIG” Dr. Belyó Pál	4
ALUMNI TEVÉKENYSÉG VIZSGÁLATA A HAZAI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK BEN Dr. Duga Zsófia PhD	24
MUTF.RO = FŐ AZ ISKOLA - HÚSZ ÉVES A MAGYAR NYELVŰ NAPPALI TAGOZATOS FELSŐOKTATÁS SZÉKELYUDVARHELYEN 1998-2018 Dr. Kandikó József Professor és Rector Emeritus.....	48
DIGITALE INHALTE IM FREMDSPRACHENUNTERRICHT Majoros Anna PhD / Peres Anna PhD	61
A TERÜLETI TŐKE KUTATÁSOK ÚJ IRÁNYAI Poreisz Veronika	67
DIGITALIZÁLT OKTATÁS A GYAKORLATBAN II. RÉSZ Dr. habil Réger Béla PhD	84
GDP AZ OKTATÁSBAN ... TEGYÜK KICSIT HELYRE! Dr. Sárkány Péter.....	99
A VELENCEI-TÓ TÉRSÉGE TURIZMUSFEJLESZTÉSÉNEK TÖRTÉNETI VIZSGÁLATA Dr. Wirt Gábor.....	113

A TERÜLETI TŐKE KUTATÁSOK ÚJ IRÁNYAI

POREISZ VERONIKA, főiskolai tanársegéd
Edutus Egyetem

Absztrakt

Jelen tanulmány a területi tőke koncepcióval, annak legújabb irányvonalával foglalkozik a szakirodalom-elemzés módszerével. Elsőként bemutatjuk a modell kialakulását és legfőbb elemeit. A területi tőke kutatásokban leggyakrabban alkalmazott dimenziókra is kitérünk, valamint röviden ismertetjük az empirikus elemzések során felhasználható módszereket. A legújabb kutatási irányokat is bemutatjuk, valamint összehasonlítjuk a koncepciót a területi versenyképesség elméletével.

Kulcsszavak: területi tőke, területi versenyképesség, területi tőke dimenziók

Abstract

The current study examines the territorial capital concept and its latest trends in the literature. First, we present the conceptualization of the model and its main elements. We also outline the most commonly used dimensions of territorial capital research and briefly describe the methods that can be used in empirical analyzes. The latest research directions are also presented and we compare the concept with the theory of territorial competitiveness.

Keywords: territorial capital, territorial competitiveness, dimensions of territorial capital

X X X

1. Bevezetés

Jelen fejezet először ismerteti a koncepció fő hazai és külföldi szerzőit, röviden bemutatja a területi tőke elmélet lényegét, majd áttekinti az empirikus alkalmazás különféle módszereit és megközelítéseit a területi tőke és a versenyképesség kapcsolatát középpontba helyezve.

A területi tőke elmélete a regionális fejlődés és a területi versenyképesség témaköréből indult ki a kétezres évek elején (Camagni 2002). Napjainkra főként olyan olasz szerzők munkássága nyomán vált népszerűvé, mint Camagni (2008, 2009), Camagni - Capello (2013) és Brasili (2011). A helyi gazdaságfejlesztés eszközeinek elméleti háttérét adja a modell. A téma jelentőségét pedig bizonyítja, hogy a lokális beágyazódottság és lokális gazdasági fejlődés vizsgálatát (Brasili 2011, Atkinson 2013,) az utóbbi évtizedben egyre nagyobb figyelem kísérte. A területi tőke kutatások során először a koncepció elméleti kereteinek lefektetése történt meg, kezdetben a versenyképesség, területi fejlődés

témaköréből kiindulva (Camagni 2002, Camagni 2008). A területi tőke koncepciót, annak elemeit elsőként Camagni (2008, 2009) rendezte modellbe. Későbbi kutatásokban az elmélet egyes elemeit, mint például a tudástőke (Capello et. al. 2009) vagy humán tőke (Camagni et. al. 2011) részletezik. Továbbá vizsgálták a területi tőke kapcsolatát a helyi önkormányzatok tevékenységével (Giffinger – Hamedinger 2009), a helyi gazdaságfejlesztéssel (Brasili 2011) és a rurális térségek fejlődésével (Van Berkel – Verburg 2011) is. A 2010-es évektől az elmélet továbbfejlesztésével párhuzamosan sorra születtek kísérletek a modell empirikus tesztelésére kvalitatív (Rota 2010) és kvantitatív módszerekkel. A kvantitatív vizsgálatokban regressziós modell (Capello et. al. 2009, Perucca 2014, Bernini et. al. 2016), valamint egy speciális ökonometriai modell (Capello – Fratesi 2012, Camagni. – Capello 2013, Affuso – Camagni 2016), segítségével tesztelték a területi tőke koncepciót regionális vagy városi szinten. Az alkalmazott indikátorok számának csökkentésére főkomponens elemzést használnak. A területi tőke koncepció elméletét és mérési módszereit a fejezetben később részletezzük. Jelenleg elsősorban az említett olasz kutatók munkássága határozza meg az irányzat elméleti és gyakorlati kutatásának alapjait, de közép-kelet európai szerzők is előszeretettel foglalkoznak a témakörrel a 2010-es évek közepétől (Ciolek – Komornicki 2014, Danielewicz – Turala 2016, Florian 2016, Mackovicivá 2016, Mackovicová – Králová 2016, Tokovic – Petrovic 2017). A hazai kutatók számos kiemelkedő tanulmányt írtak területi tőkeelméleti kérdéseiről (Lengyel 2012, Jóna 2013, 2014, Bodor – Grünhut 2014, Czakó 2015, Tóth B. I. 2015, Rechnitzer 2016) és empirikus tesztelésével is próbálkoztak főkomponens elemzés segítségével (Tóth B. I. 2013, Jóna – Hajnal 2014, Tóth T. 2016, Jóna 2017). Elterjedését azonban sem támasztja jobban alá, minthogy egyre szélesebb körben hozzák kapcsolatba más kutatási területekkel, így a turizmus (Bernini et. al. 2016), pénzügy (Florian 2016), a műszaki infrastruktúra (Mackovicivá 2016), a járműipari versenyképesség (Tóth T. 2016). Továbbá számos új vizsgálati módszereket alkalmaznak, mint például a középvárosok területi tőkéjének széles körű indikátor készlettel megvalósult főkomponens elemzése (Tóth B. I. 2013), egy nagyváros gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődési mozgatórugóinak teljes körű leírása esettanulmány jelleggel (Rechnitzer 2016), vagy a kistérségek torz területi növekedésének vizsgálata (Jóna 2017).

2. A területi tőke koncepció és mérése

A területi tőke egyes elemei külön, mint a hagyományos termelési tényezők (munka, erőforrások stb.) a közgazdaságtan által, vagy az úgynevezett „újtőke” elemek (információ, tudás, társadalmi tőke, innovációs miliő) a szociológia és regionális gazdaságtan által már régóta vizsgált témakör. A regionális fejlődést, annak mozgatórugóit, valamint a területi versenyképességet is évtizedek óta kutatják. Azonban jelenlegi formájába, egy komplex modellbe, a területi tőke koncepcióba először Camagni öntötte a kétezres évek elején. (Lengyel 2012, Bodor – Grünhut 2014). A területi tőke egy integráló modell, jól látható, hogy a regionális fejlődés és versenyképesség elméleti bázisán nyugszik és tartalmazza a klasszikus termelési tényezők mellett a külső környezet elemeit (infrastruktúra, társadalom, miliő, vállalkozási szféra stb.). Camagni és szerzőtársainak munkáinak címében (ahogy más a témával foglalkozó szakértők esetén is) a kezdetben megjelenő versenyképesség (Camagni 2002, 2008, Camagni – Capello 2013), vagy területi fejlődés (Camagni 2009) szavakat fokozatosan felváltotta a területi tőke kifejezés (Camagni 2008, 2009, Camagni et. al. 2011), Camagni – Capello 2013, Affuso – Camagni 2016). Értelemszerűen nemcsak a cím változott, hanem a megközelítés is egyre specifikusabbá vált a továbbfejlesztések, módosított modellek és empirikus tesztek során.

A területi tőke koncepció lényege, hogy a hagyományos termelési tényezők mellett az „újtőke” elemeket is a modellbe integrálja, mintegy összekötő kapocs. Területi tőkeelemeknek nevezik a térség sajátosságait, erőforrásait, melyeket felhasználva létrejöhethet a regionális növekedés és ezen elemek kihasználásával javítható a versenyképesség. A tőkeelemek helyi sajátosságokon alapulnak, „bottom up” jellegűek és a helyi fejlesztéspolitikában lehet nagy szerepük, valamint magyarázó erejük a regionális fejlődésben. (Bodor – Grünhut 2014, Reichnetzer 2016) A koncepció előnye, hogy mikro és makroszinten is értelmezhető, adaptálható akár ország, régió, megye, járás vagy település szintjére is. (Reichnetzer 2016).

Camagni kritikájaként említették, hogy a szerző nem tudta a társadalmi tőkét és a kapcsolati tőkét kellően elkülöníteni egymástól, az innovatív kereszt önmagában nem alkalmas a térség helyzetének leírására, a hagyományos tőkeelemek súlyának figyelembevétele elengedhetetlen. (Bodor – Grünhut 2014). Véleményünk szerint a modell további kritikája lehet, hogy csupán a termelési tényezőket, valamint a külső környezet egyes elemeit integrálta és az olyan lényeges, befolyásoló tényezőket, mint a népesség alakulása vagy a politikai és jogi környezet. Ezen felül a modell nem veszi figyelembe a

vállalatok sikerességének egyik kulcsfontosságú adottságát, a stratégiát, valamint a piaci jellemzőket. A területi tőkével foglalkozó kutatók nem egységesek a különféle tőkeelem-megnevezéseknél, valamint az alkalmazott mutatóknál sem. Tóth B. I. (2013, 2015) összefoglalta a szerzők által felhasznált mutatókat, valamint a különféle tőke megnevezéseket. A tőkejavakra gyakran materiális és immateriális felosztásban hivatkoznak.

A leggyakrabban az alábbi hét területet felölelő tőke-variációk fordulnak elő:

- Gazdaság: gazdasági tőke, pénztőke, vállalkozói tőke
- Infrastruktúra: épített tőke, fizikai tőke, infrastrukturális tőke, környezeti tőke, természeti tőke
- Humán erőforrás - oktatás: humán tőke, termelő tőke, tudástőke
- Intézményrendszer: intézményi tőke,
- Társadalom: politikai tőke, társadalmi tőke, települési tőke
- Kapcsolathálózat: kapcsolati tőke, kognitív tőke
- Kultúra: kulturális tőke, szimbolikus tőke

A legújabb kutatások rendszerint összesűrítik, csoportosítják a területi tőke elemeket négy-öt dimenzióba a könnyebb értelmezhetőség végett. Camagni és Capello (2016): négy területet különböztetett meg, melyeket a gyakorlatban a területfejlesztési politikák kidolgozása során is alkalmazhatnak:

- infrastrukturális tőke és települési környezet
- kognitív tőke: tudás, képességek, oktatás, K+F, humán tőke
- kulturális tőke: identitás, kulturális örökség, természeti környezet
- szociális és kapcsolati tőke

Camagni és Capello (2016) kutatása a regionális GDP növekedésének eltéréseit magyarázza a mediterrán, tengerparti régiókban a fenti tőke-elemekkel. A kutatás kritikájaként megfogalmazható azonban, hogy a gazdasági tényezőket, vállalatok teljesítményét, iparági struktúrát, a foglalkoztatás szintjét teljes mértékben figyelmen kívül hagyja. Az infrastrukturális elemeknél olyan mutatókat használnak, mint a közutak vagy vasutak aránya, turisztikai látnivalók aránya, melyek inkább adottságok, mintsem tényleges kihasználtság. A választásokon való részvétel, a fiatalok aránya, szolgáltatási szférában és iparban foglalkoztatottak aránya, valamint a felsővezetők aránya a foglalkoztatottak közül, jelenik meg kognitív tőkeelemként. Véleményünk szerint ezek a mutatószámok már lényeges eltérést mutathatnak régióként és jól mutatják a térség fejlettségét.

Camagni és Capello (2016) kutatásával ellentétben Danielewicz és Turala (2016) tanulmánya a gazdasági tényezőket is figyelembe veszi, valamint teljes körűen összeszedi, melyek azok az indikátorok, amik hatással lehetnek egy régió területi tőkéjére. A lengyel szerzőpáros a területi tőkét, a regionális fejlődési folyamat okaként mutatja be és négy potenciálra bontja:

- gazdasági potenciál: gazdaság jellemzői, vállalkozókészség, innováció, a helyi piacok jellegzetességei, pénzügyi tőke
- társadalmi potenciál: demográfia, humán tőke, társadalmi tőke, környezettudatosság
- területi és környezeti potenciál: elérhetőség, városi térszerkezet, települési hierarchia, kulturális örökség, társadalmi és technikai infrastruktúra, természeti környezet minősége, táj- és természetvédelmi körzetek
- intézményi potenciál: intézményi kapacitás, helyi önkormányzat, a gazdasági szereplők együttműködési modellje, társadalmi részvétel.

Véleményünk szerint Danielewicz és Turala (2016) modellje jól integrálja a területi tőke elemeket a területi versenyképesség elemeihez, figyelembe vesz minden lényeges tényezőt, azonban csak potenciálként kezeli őket. Az, hogy a térség mennyire használja ki a potenciálokat, nem jelenik meg a modellben. Például a turizmus tényleges mértéke nem szerepel, csak a turisztikai attrakciók megléte. Véleményünk szerint ez a területi tőke koncepció sajátossága is egyben, egy időpontra vonatkozóan statikus, adottságokkal dolgozik, a tőkeelemek meglétét veszi figyelembe. A versenyképességi modellek utálnak inkább az adottságok kihasználására és annak szintjére.

A területi tőke mérésére kvalitatív (Rota 2010, Rechnitzer 2016) és kvantitatív módszerek is alkalmazhatók, ahogy a fejezet elején is említettük. A továbbiakban összegezzük ezeket a módszereket és részletesen kitérünk a legfontosabb kutatásokra. Az alkalmazott módszereket három főbb csoportra oszthatjuk:

- főkomponens elemzés a változók sűrítésére, valamint a területegységek jellemzésére
- regresszió elemzés (Capello et. al. 2009, Bernini et. al. 2012, Perucca 2014)
- komplex ökonometria modell (Camagni – Capello 2013, Camagni – Affuso 2016)

A kvalitatív elemzések közül Rota (2010) tanulmányát több szerző is kiemeli (Tóth B.I. 2013, Jóna 2014) abból a szempontból, hogy kvalitatív elemzéssel vizsgálta a területi

tőkéit. Kutatásában a multinacionális cégek térségi beágyazódottságát mérte fel kérdőíves technikával az olaszországi Turin tartományban. Véleményünk szerint a kutatás jelentősége ezen felül abban rejlik, hogy rávilágít, nemcsak a KKV szektor a meghatározó a lokális gazdaságban, mint ahogy azt a regionális fejlődés, és a területi versenyképesség elméleteinek globális – lokális megközelítésében sokszor olvashatjuk. Jóna (2013) is egyetért Rota vizsgálati eredményeivel, miszerint a multinacionális cégek egyrészt tőkeerejüknek, piackutatási eredményeiknek köszönhetően könnyedén alkalmazkodnak a helyi piacokhoz (így a KKV-k a közelségből fakadó előnyüket elveszthetik). A multinacionális cégek továbbá a társadalmi kapcsolatok fenntartásában intenzíven jelen vannak, mind a helyi gazdaság, mind a kormányzat és az oktatás területén.

A kvantitatív elemzések közül a leggyakoribb a főkomponens elemzés a kutatásokban, valamint a regressziós modell felállítása, de a Camagni – Capello által kifejlesztett MASST modell segítségével is fel lehet térképezni egy régió területi tőkeelemeinek alakulását. A MASST (MAcroeconomic, Sectora, Social, Territorial) modell egy ökonometria modell, amely magában foglal endogén és exogén változókat is. Figyelembe veszi a nemzetgazdasági jellemzőket (például GDP növekedés, export, import, infláció stb.), foglalkoztatási jellemzőket (pl.: munkanélküliség, végzettség), demográfiai jellemzőket és a területi tőke koncepció elemeit, mint az innováció, szektorális foglalkoztatottság, képességek, infrastruktúra. (Camagni – Capello 2013). A regionális növekedés mértékét az ökonometria modell a nemzetgazdasági növekedés és a regionális növekedéstől való eltérése összegeként értelmezi. (Jóna 2013). A mérésre leggyakrabban több változóból álló indikátorrendszert alakítanak ki, melyek az elemzések alapjául szolgálnak. A különféle tőkeelemekre számos tanulmány csupán néhány változót alkalmaz (Capello 2009, Brasili 2011). Ezen elemzések kritikájaként fogalmazható meg, hogy az adott tőkeelemek nem ragadhatók meg csupán néhány mutatószámmal, mint például a foglalkoztatottság, az innovációk száma stb., hanem számos tényezőt figyelembe kell venni mindehhez. Hazai kutatások (Tóth B. I. 2013, Jóna 2014, 2017, Tóth T. 2016) már komplex mutatószámrendszereket dolgoznak ki, melyekben a területi tőke egyes dimenziói legalább 8-10 indikátor információtartalmát sűrítik össze főkomponens elemzés segítségével.

A változók kialakításánál több módszert különböztetünk meg:

- faktor analízis: a kutatók a változók egy hosszabb listájából (ez akár 30-40, de számos kutatásban akár 60-80 is lehet) csoportosítják az indexeket, aszerint, hogy melyek hasonlítanak leginkább egymáshoz. Ennek nyomán kerül kialakításra az az 5-8 dimenzió, amelyeket később az elemzéshez felhasználnak
- a priori módszer: a kutatók a szakirodalom és a gyakorlat nyomán listázzák az általuk alkalmasnak tartott változókat. Ezek nagy száma esetén csoportosítják őket 5-8 dimenzióra melyek egy-egy tényezőt jól leírnak, vagy fordítva, a tényezőkből kiindulva gyűjtenek össze olyan mutatókat, melyek a jelenséget leírhatják.

A kutatások közül kiemelhető, hogy pénzügyi mutatószámokat Tóth B. I. (2013) alkalmazott vizsgálata során, a települések társas vállalkozásainak pénzügyeinél, mint például:

- 1000 lakosra jutó vállalkozások száma; vállalkozássűrűség
- 1 vállalkozásra jutó eredmény, hozzáadott érték, élőmunka arányos jövedelmezőség, ROE, létszám, saját tőke, tőkefeszültség, tőkeellátottság

Jóna (2013, 2014, 2017) kutatásaiban az egyes területi tőkeelemekre akár 8-10 mutatószámot is alkalmaz, melyeket főkomponens elemzéssel sűrít. A választott indikátorok közül a gazdasági tőkében olyan elemek jelennek meg, mint például az ezer lakosra jutó vállalatok száma, export árbevétel, egy vállalatra jutó jegyzett tőke, saját tőke. A gazdasági dimenzió így valóban tükrözi a térség vállalatainak kibocsátását és jellemzőit. Az infrastrukturális tőke azonban olyan adottságokat sorol fel, mint különféle utak, valamint közműhálózat hossza, amely napjainkban hasonló hierarchia szinten lévő térségek esetén egymással szemben nem lehet releváns, hiszen a legtöbb településen ezek jól kiépítettek. Szintén kritikával illelhető az intézményi tőke indikátorrendszere, amely mozi férőhelyek, könyvtárak, színházak és más kulturális intézmények számát összesíti, mivel csak a kapacitásra utal, a kihasználtságot nem veszi figyelembe. A kihasználtság ugyan a kulturális tőke elemeikén megjelenik, azonban az intézményi ellátottságnál célszerű lett volna figyelembe venni a különböző funkcionális elemeket pl.: egészségügyi intézmények száma is.

Véleményünk szerint nemcsak a hazai, de a nemzetközi területi tőke kutatások egyik korlátja lehet az adatok köre, valamint azok különféle területi szinteken való elérhetősége. A Camagni és Capello, valamint további olasz kutatók által alkalmazott mutatók elsősorban az EU NUTS2-es szintű régiókra vonatkoznak és forrásuk jellemzően az

Eurostat. A hazai kutatások pedig legtöbbször a KSH területi adataira vagy a TEIR adatbázisára támaszkodnak, ahol szintén gyakori, hogy bizonyos adatok városi szinten nem, csak járások, megyék vagy régiók szintjén áll rendelkezésre (például K+F kutatóhelyek száma). A statisztikai adatgyűjtés és adatközlés tehát lényegesen leszűkíti a kutatók mozgásterét a kiválasztott mutatószámok tekintetében.

3. A területi tőke új kutatási irányai

A területi tőkét a legújabb tanulmányokban nemcsak területfejlesztés, regionális gazdaságtan témakörökben kutatják, hanem a turizmus (Bernini et al. 2016), városmarketing (Tokovic - Petrovic 2017), a mezőgazdaság és természetvédelmi körzetek (Van Berkel – Verburg 2011) vagy különféle infrastrukturális beruházások vizsgálatával (Mackovicová 2016) és vállalatok elemzésével (Florian 2016) is kapcsolatba hozták. Az újabb irányú kutatások egy része még nem egészen kiforrott, több tanulmányban vitatható a vizsgált kérdés és a területi tőke egyértelmű összefüggése vagy az alkalmazott mérési módszer. Mackovicová (2016) felveti, hogy a kulturális örökség mellett az ipari kultúra is része lehet a területi tőkének, a szlovákiai kikötők példáján keresztül mutatja be elméletét (Mackovicová 2016, Mackovicová – Králová 2016). Azonban az összefüggés kissé erőltetettnek látszik, ugyanis a területi tőke rövid bemutatása, valamint a kikötő, mint lehetséges területi potenciál felvetése után konkrét elemzés nem történik, csak az egyes kikötők bemutatása (főleg infrastrukturális és turisztikai szempontból) és a területi tőkében való lehetséges szerepének ismertetése. A jó gondolatmenet sajnos nem párosult megfelelő empirikus elemzéssel. Florian (2016) vállalatok foglalkoztatottsági és pénzügyi adatai nyomán elemez egy romániai régiót, azonban a cikkben nem világos, hogyan kapcsolja a területi tőke elméletekhez (azok rövid ismertetése történik meg). Csak a vállalatok foglalkoztatottság és saját tőke szerinti besorolása történik meg, valamint a régió statisztikai adatokon nyugvó bemutatása, mélyebb összefüggések feltárására vagy modell alkotásra nem kerül sor. Azonban vannak a területi tőke elméleti hátterét és egy új dimenziót vagy vizsgálati módszert jól ötvöző kutatások is (Perucca 2014, Rechnitzer 2016) Bernini et. al 2016, Tokovic – Petrovic 2017). Az infrastruktúra, ipari területek (repterek, kikötők, közutak) is megjelennek (Tóth B.I. 2013, Perucca 2014), mint a környezeti vagy infrastrukturális tőke része és a komplex mutató megalkotása során például a reptér megléte, közút vagy vasút hossza minősége, egy főre jutó járdák hossza stb. is egy-egy változó lehet. Rechnitzer (2016) szerint egy város műszaki tudásbázisa,

ipari- valamint munkakultúrája is meghatározó a fejlődésben, az átalakulást mozgató tényezők közé sorolja.

Bernini et. al. (2016) kutatása a területi tőkét a térség jól-létével, helyi sajátosságaival és a turisták elégedettségével hozta összefüggésbe. A regionális gazdasági növekedésben a turizmus szerepe kihagyhatatlan, valamint a társadalmi jól-lét és az életminőség a helyi versenyképesség egyik kulcstényezője. A régió jól-létét többek között a pozitív vándorlási különbség mutatja, mint indikátor.

Tokovic és Petrovic (2017) a területi tőke városok márkáértékével való összefüggéseit vizsgálta meg nyolc szerbiai középváros példáján keresztül. Egy város marketingstratégiájának alapjait látják a területi tőke elemeiben, különösen a társadalmi-és kulturális elemeket. Egy város imázsának újra-pozicionálása a tradicionális kulturális elemek új kontextusba helyezése, az esetleges korábbi negatív társítások (bűnözés, munkanélküliség stb.) megszüntetését jelenti, mialatt a történelmi-kulturális örökséget megőrzi, ami a turizmus szempontjából értékes. Azonban ez a folyamat nem gyors lefolyású. Empirikus vizsgálatukban a szerbiai városok sajátosságairól, kulturális értékeiről kérdőíves felmérés keretében készítettek elemzést, hogy megvizsgálják, az emberek milyen fogalmakat társítanak az egyes városokhoz.

4. A területi tőke és a versenyképesség kapcsolata

A versenyképességi kutatásoknak is a leggyakrabban a területi tőke dimenziókhöz hasonló csoportosítások képezik az alapját, de gyakori, hogy nem bontják fel ilyen részletességgel, leginkább gazdasági - társadalmi – környezeti indikátorokkal találkozhatunk kibővítvé esetlegesen egy-egy plusz elemmel, például innovációs, intézményi vagy kapcsolati. (Rechnitzer et. al. 2004, Szirmai 2009, Rechnitzer et. al. 2014)

Camagni 2002-es munkájában a területi versenyképesség okának jelöli meg a fizikai környezeti tényezőket (környezeti externáliák, elérhetőség, környezet minősége) túl a kapcsolati tőkét és a tanulási képességet. Kritizálja Krugman elméletét, miszerint nem létezik regionális verseny, csak vállalatok rivalizálnak egymással, azonban elismeri, hogy a térségben lévő cégek szerepe vitathatatlan, hiszen innovációs tevékenységükkel, a tőkevonzó képességükkel, a nemzetközi piacokon elért sikereikkel hatnak a régióra. De hangsúlyozza, hogy a térségi kontextus, a társadalmi folyamatok mind hatnak a vállalatok döntéshozó folyamataira. Kiemeli, továbbá a helyi kormányzat szerepét egy térség

versenyképessége szempontjából. A területi versenyképességet tanulmányában az exportra termelés hatásának, a helyi vállalatok speciális erőforrásainak (mint például a kooperáció, kapcsolatok), az innovációs miliőnek, a szereplők közti interakcióknak, lokális szinergiáknak és a telephelyválasztás ösztönzésének, tökevonzó képességnek tulajdonítja. (Camagni 2002) Tanulmányában csak közvetetten kapcsolja össze a területi versenyképességet az akkor még kialakulóban lévő területi tőke koncepció egyes elemeivel.

Kitson (2004) egy további tanulmányában kiemeli, hogy a nehezen mérhető és definiálható területi versenyképességet nem kizárólag az olyan „hard” tényezőkkel, mint a termelékenység lehet megragadni, hanem figyelembe kell venni a térségi társadalmi, életminőségi, humán, kapcsolati és intézményi tőkét is. A regionális versenyképesség bázisának tehát a területi tőke elemeit (termelő tőke, humán tőke, szociális-intézményi tőke, kulturális tőke, infrastrukturális tőke, tudástőke) nevezi meg, anélkül, hogy kapcsolatba hozná a területi tőke koncepcióval.

Giffinger és Hamedinger (2009) a területi tőkét célzottan a nagyvárosok versenyképességével kapcsolják össze tanulmányukban. Kutatási kérdésként megfogalmazzák, miért lehet a területi tőke a metropolisz térségek versenyképességének és területi kohéziójának kulcseleme. A városi versenyképességet nem csupán a gazdasági indikátorokkal azonosítják, hanem kiterjesztik az életminőség és a társadalmi-kulturális tényezők összességére. Rávilágítanak, hogy az immateriális javak létrehozása adhatja a legfontosabb versenyelőnyt, mivel abszolút és relatív előnyöket érhetnek el vele a gazdasági szereplők. Az olyan területi tőke elemek, mint például a szereplők közti kooperáció adják a városok vonzerejét. A regionális versenyképesség az immateriális javak és azok fejlődésétől függ Camagni et. al. (2009) szerint, valamint a tudásnak, tudásáramlásnak van kritikus szerepe egy ország vagy régió komparatív előnyeiben és versenyképességében.

A terület tőke és a versenyképesség kapcsolatát célzottan kevés tanulmány vizsgálja. Lengyel (2012) a területi tőke koncepció kialakulásának bázisaként említi a regionális fejlődés elméleteit és a versenyképességet. Szerinte a területi tőke lehet az endogén fejlődés egy lehetséges háttere, ám tanulmányában a három koncepció lényegét ismerteti, tényleges összehasonlítás nem történik meg. Tóth T. (2016) doktori értekezését a területi tőke, a versenyképesség és a járműipar témakörében írta, melyben Camagni területi tőke koncepcióját Porter rombusz modelljéhez hasonlítja és a porteri általános előnyöket a

területi tőke hagyományos, a négyzet sarkában található tényezőknek véli, míg a porteri speciális tényezőket az innovációs kereszt elemeinek. Ezen felül azonban nem történik meg a két terület összehasonlítása és kapcsolatának értékelése. Felvázolt járműipari versenyképességi modelljében az egyes elemek tőkeelemekként jelennek meg, melyekkel a versenyképesség egyes dimenzióit magyarázza.

Véleményünk szerint a területi tőke és a versenyképesség kapcsolata több szempontból is megragadható:

- Egyrészt a területi tőke *elméletek kiindulási alapja* a regionális növekedés és a területi versenyképesség. Hasonló elméleti alapokon nyugszik, adott terület sajátosságaiból indul ki, bázisa a lokális – globális paradoxonban a helyi cégek gazdasági erejében, az alulról szervezethez nyugszik és a térségi kapcsolatokat is figyelembe veszi
- Mérési technikáit tekintve *komplex mutatókat* dolgoznak ki, melyek különféle dimenzióba rendezik a változókat, a mutatókat faktorelemzés segítségével csoportosítják, és ezek alapján értékelik a régiókat.
- Általában *hasonló* területekre osztják fel a tőke-elemeket, illetve a versenyképességi dimenziókat: gazdasági, társadalmi, környezeti, infrastrukturális, intézményi, kapcsolati, innovációs, humán erőforrás, kulturális stb.
- A területi tőke potenciálokat, a régió adottságait egy modellbe rendezve mutatja be, míg a versenyképesség a versenyben való helytállást, egy rangsort is magában foglal.

Néhány területi versenyképességi és területi tőke kutatás alkalmazott mutató-típusai

Versenyképesség szintje	Szerző	Társadalom			Tudás			Környezet						Gazdaság												
														Általános, leíró						Pénzügyi helyzet						
		demográfia	társadalom	munkaerőpiac	dktatás	kapcsolatok	mielő	K+F	kultúra	természet	infrastruktúra	közlekedés	intézmények	politika	turizmus	GDP / jövedelem	FDI	költségei	össz. Árbevétel	cégek száma	iparági	foglalkoztatottság	pénzügyi	jövedelmegosztási	tőke	export
Országos	WEF- Global Competitiveness Index		X	X	X	X		X			X		X			X										
	EU- Innovation Union Scoreboard		X	X		X		X			X		X									X				
Regionális	Bajmócy - Szakálné Kanó (2009) (2012)				X			X	X						X											X
	Lengyel 2010	X	X	X	X	X		X	X	X	X		X						X	X						
	Horváth 2001			X	X						X											X				
Városi	Kresl 1995			X						X		X	X		X											
	Jensen - Butler 1997			X	X			X			X			X												
	Kresl - Singh 1999	X																	X		X			X		
	Lever 1999			X			X	X				X	X													
	Shen 2004								X	X			X				X									
	Yu et. Al. 2005			X	X			X			X	X	X		X	X	X			X						
	Hu et. Al. 2013		X		X	X		X	X	X	X	X	X		X				X							
	Grosz- Rechnitzer 2005		X	X	X		X	X					X						X							
	Szirmai 2009		X	X	X				X	X	X	X	X			X			X	X	X	X				X
	Egedy 2012	X		X							X	X				X				X						
Területi tőke	Camagni 2009		X	X		X	X	X	X	X	X		X	X		X										
	Camagni - Capello 2016		X		X	X	X	X	X	X			X													
	Danielewicz - Turala 2016	X	X		X	X			X	X	X		X	X	X	X		X		X	X					
	Tóth B. I. 2013	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X			X	X	X	X	X	X	X	X
	Jóna 2017	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X				X	X	X	X	X	X	X

Forrás: Saját szerkesztés az említett szerzők munkái alapján

5. Összegzés

Sok esetben nehéz elkülöníteni a versenyképességet a területi tőkétől. A különbségek a fogalom-használaton túl leginkább a „területi tőke – potenciálok modellbe foglalva”, „versenyképesség – dimenziókban elért rangsor” koncepciókkal ragadhatók meg. Továbbá a területi tőkére jellemző, hogy nagy hangsúlyt fektet az immateriális javakra, ezek belül a kapcsolati tőkére, az együttműködési hálózatokra, az innovációra, társadalmi és kulturális tőkére, míg a versenyképességben gyakran önálló gazdasági dimenzió elemei kevésbé jelennek meg, sokszor csak a GDP növekedési üteme keretében. (Camagni, Perucca). Hazai kutatások, melyek területi tőke elemenként akár 8-10 változót is sűrítenek (Tóth B.I. 2013, Tóth T. 2016, Jóna 2017), véleményünk szerint a mutatószám-rendszerükben vegyesen alkalmaznak olyan változókat, amelyek állapotot jeleznek, potenciált mutatnak (területi tőke) és a potenciál kihasználására utalnak (versenyképesség). Nem húzható meg tehát egy éles vonal a két terület között. A területi tőke koncepcióra, egy az immateriális javakra nagy hangsúlyt fektető, a térségi adottságokat értékelő modellként tekintünk, amiben az egyes tőkeelemek a területi versenyképességi tényezők okai, potenciáljai, azaz magyarázó erőként funkcionálnak. A területi versenyképesség pedig a régió (vagy város) területi tőkeelemek kihasználásának mértékét jelenti. Mind a területi tőke, mind a versenyképesség vizsgálatakor nagy szerepe van az egyes régiók egymással való összehasonlításának.

A versenyképesség mérésére sem alkalmaznak teljes körű, minden tényezőt figyelembe vevő indikátor – készletet, a vállalatok pénzügyi helyzetét vizsgáló kutatások általánosságban kevésbé gyakoriak, egy-egy indikátort alkalmaznak csak belőlük. Az újabb, jellemzően közép-európai kutatók területi tőke vizsgálatait tartalmazznak olyan komplex, szinte minden tényezőt alaposan figyelembe-vevő indikátorkészletet, amely alkalmas adott régió vagy város versenyképesség potenciáljainak / területi tőke elemeinek feltárására.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. Atkinson, R. (2013): Territorial Capital, Attractiveness and the Place-based Approach: The Potential Implications for Territorial Development. In: Pálné Kovács I.–Scott, J.–Gál Z.eds) *Territorial Cohesion in Europe. For the 70th Anniversary of the Transdanubian Research Institute*. HAS IRS, Pécs, pp 297–308.
2. Affuso, A. – Camagni, R. (2016): *Territorial capital and province performance in the Latin Arch: an econometric approach*. <http://amsacta.unibo.it/5402/> - letöltve: 2017. 07. 01.
3. Bajmócy Z. – Szakálné Kanó I. (2009): Hazai kistérségek innovációs képességének elemzése. *Tér és Társadalom*, 23, 2, 45-68. o.
4. Bajmócy Z. (2012): Innovációs index kistérségi szinten. Csak játék a számokkal? In: Bajmócy Z. – Lengyel I. – Málovics Gy. (szerk.): *Regionális innováció képesség, versenyképesség és fenntarthatóság*. JATEPress, Szeged, 13-32. o.
5. Bodor Á.–Grünhut Z. (2014): Dilemmák a területi tőke modelljének alkalmazhatóságáról. A társadalmi tőke problémája Camagni elméletében. *Tér és Társadalom*, 3, 3-17. o
6. Bernini, C. - Cerqua, A. - Pellegrini, G. (2016): Place-based amenities, well-being and territorial competitiveness: a new approach using tourists' happiness. [Preprint] <http://amsacta.unibo.it/5402/> - letöltve: 2017. 07. 01.
7. Brasili, C. (2011): *Local and urban development in the European Union*. <http://www-sre.wu.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa11/e110830aFinal01382.pdf> - letöltve: 2017. 07. 01.
8. Brasili, C., - Saguatti, A. - Benni, F. (2012), 'The Impact of the Economic Crisis on the Territorial Capital Italian Regions', <http://www-sre.wu.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa12/e120821aFinal00646.pdf> - letöltve: 2017. 07. 01.
9. Camagni, R. (2002): On the Concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading? *Urban Studies*. 13, pp 2395–2411.
10. Camagni, R. (2008): Regional competitiveness: towards a concept of territorial capital. In Capello, R. – Camagni, R. – Chizzolini, B. - Fratesi U. (eds): *Modelling regional scenarios for the enlarged Europe*. Springer-Verlag, Berlin, pp. 33–47.
11. Camagni, R. (2009): Territorial capital and regional development. Capello, R.–Nijkamp, P. (szerk) *Handbook of regional growth and development theories*. Edward Elgar, Cheltenham, pp 118–132.
12. Camagni, R.–Caragliu, A.–Perucca, G. (2011): *Territorial capital. Relational and human capital*. <http://www.internet.it/> - letöltve: 2014. 02. 10.
13. Camagni, R. – Capello, R. (2013): Regional Competitiveness and Territorial Capital: A Conceptual Approach and Empirical Evidence from the European Union, *Regional Studies*, 47, 9, pp 1383-1402.

14. Capello, R. – Caragliu, A. – Nijkamp, P. (2009): *Territorial Capital and Regional Growth: Increasing Returns in Cognitive Knowledge Use*. Tinbergen Institute Discussion Paper 2009-059/3. www.tinbergen.nl – letöltés dátuma. 2017. 07. 01.
15. Capello, R., Fratesi, U. (2012): Modelling regional growth: an advanced MASST model. *Spatial Economic Analysis*, 3, pp 293–318.
16. Ciolek, D. – Komornicki, T. (2014): *The Territorial Capital of Polish Local Administrative Districts*. Institute for Development Working Papers no. 006/2014. www.instytut-rozwoju.org. – letöltve: 2017. 07. 01.
17. Czakó K. (2015): Diskurzus a területi tőke koncepciójáról. A Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola workshopja. *Tér és társadalom*, 27, 4. 176-186. o
18. Danielewicz, J. – Turala, M. (2016): Territorial capitals as a determinant of development processes in functional areas. *Acta Universitatis Lodzensis Folia Oeconomica*, 319, 2, pp 55-68.
19. Egedy T. (2012): A gazdasági válság hatása a nagyvárosok versenyképességére Magyarországon. *Földrajzi Közlemények*, 136, 4, 420-438. o.
20. Florian, Gy. L. (2016): *An explatory analysis of the territorial capital in Romania: a case study of Bihor region*. Proceedings of the 10th International Management Conference. „Challenges of Modern Management”, Bucharest, pp 97. – 100.
21. Giffinger, R. – Hamedinger, A. (2009): Metropolitan competitiveness reconsidered: the role of territorial capital and metropolitan governance. *Terra Spectra*, 20, 1, pp 3-12.
22. Giffinger, R. – Haindl, G. (2010): Smart Cities Ranking: An Effective Instrument for the Positioning of Cities? *Architecture, City and Environment*, 12, pp 7-25.
23. Horváth Gy. (2001): A magyar régiók és települések versenyképessége az európai gazdasági térben. *Tér és Társadalom*, 15, 2, 203-231. o.
24. Hu, R. – Blakely, E. J. – Zhou, Y. (2013): Benchmarking the Competitiveness of Australian Global Cities: Sydney and Melbourne in the Global Context. *Urban Policy and Research*, 31, 4, pp 435-452.
25. IUS (2013): Innovation Union Scoreboard 2013, European Union, Brussels
26. Jensen-Butler, C. (1997): Competition between cities, urban performance and the role of urban policy: a theoretical framework. In: Jensen-Butler, C. – Shachar, A. – Weese, J. (eds): *European Cities in Competition*. Aldershot, Avebury, pp 3-42.
27. Jóna Gy. (2013): A területi tőke fogalmi megközelítései. *Tér és társadalom*, 27, 1. 30-51. o.
28. Jóna Gy. (2014): A nemzetközi területitőke-vizsgálatok eredményei. *E-conom*. 18-30. o.
29. Jóna Gy. – Hajnal B. (2014) A magyarországi kistérségek területi tőkéjének alakulása. *Területi Statisztika*, 54, 2, 99-118. o.
30. Jóna Gy. (2017): Equilibrium és torz növekedés regionális tényezői. *Tér – Gazdaság – Ember*, 4, 1, 24-43. o.

31. Kitson, M. – Martin, R. – Tyler, P. (2004): Regional Competitiveness: An Elusive yet Key or Concept? *Regional Studies*, 38, 9, pp 991-999.
32. Kresl, P. (1995): The determinants of urban competitiveness. In: Kresl, P. – Gappert, G. (eds). *North American Cities and the Global Economy: Challenges and Opportunities*. Sage, London, pp 45-68.
33. Kresl, P. – Singh, Balwant (1999): Competitiveness and the Urban Economy: Twenty-four Large US Metropolitan Areas. *Urban Studies*, 36, 5-6, pp 1017-1027.
34. Lengyel I. (2010): Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák, Akadémiai Kiadó, Budapest.
35. Lengyel I. (2012): Regionális növekedés, fejlődés, területi tőke és versenyképesség. In: Bajmócy Z. – Lengyel I. – Málovics Gy. (szerk): *Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság*. JATEPress, Szeged, 151-174.o.
36. Lever, W. F. (1999): Competitive Cities in Europe. *Urban Studies*, 36, 5-6, pp 1029-1044.
37. Mackovicivá, K. (2016): Is Industrial Heritage Part of Territorial Capital? *Terra Spectra*, 8, 1, pp 13-19.
38. Mackovicová K. – Králová E. (2016): Ports of Slovakia as Territorial Potential. *Word Multidisciplinary Civil Engineering-Architecture-Urban Planning Symposium, Proceedia Engineering*, 161, pp 2068-2072.
39. Perucca, G. (2014) The Role of Territorial Capital in Local Economic Growth: Evidence from Italy, *European Planning Studies*, 22, 3, pp 537-562.
40. Rechnitzer J. (2016): A területi tőke a városfejlődésben – A Győr kód. Dialóg Campus, Budapest – Pécs.
41. Rechnitzer J. - Csizmadia Z. - Grosz A. (2004): A magyar városhálózat tudásalapú megújító képessége az ezredfordulón. *Tér és Társadalom*, 18, 2. 117–156. o.
42. Rechnitzer J. – Páthy Á. – Berkes J. (2014): A magyar városhálózat stabilitása és változása. *Tér és Társadalom*. 28, 1, 105-127. o.
43. Rota, F. S. (2010): *The territorial embedment of global industrial networks. Theoretical insights and evidences from foreign MNC's affiliates in Turin (Italy)*. Working Paper. https://www.researchgate.net/publication/228607295_The_territorial_embedment_of_global_industrial_networks_Theoretical_insights_and_evidences_from_foreign_MNCs%27_affiliates_in_Turin_Italy – letöltve: 2017. 07. 01.
44. Shen, J. (2004): Urban competitiveness and urban governance in the globalizing word. *Asian Geographer*, 23, 1-2, pp 19-36.
45. Szirmai V. (szerk.) (2009): A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői, Dialóg Campus, Budapest-Pécs.
46. Tokovic, M. – Petrovic, M. (2017): The Brand Potential of „Soft” Factors of the Territorial Capital: A Study of Eight Medium-Sized Cities in Serbia. *Sociologija i Prostor*, 55, 1, pp 135-153.

47. Tóth B. I. (2013): *A területi tőke szerepe a regionális- és városfejlesztésben. Esettanulmány a hazai középvárosok példáján. Doktori értekezés.* Nyugat-magyarországi Egyetem, Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola.
48. Tóth B. I. (2015b): Territorial Capital: Theory, Empirics and Critical Remarks. *European planning studies*, 7, pp 1327-1344.
49. Tóth T. (2016): *Területi tőke és járműipari versenyképesség Kelet – Közép – Európában. Doktori Értekezés.* Széchenyi István Egyetem. Regionális-és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr
50. Van Berkel, D. – Verburg, P. H. (2011): Sensitising rural policy: Assessing spatial variation in rural development options for Europe. *Land Use Policy*, 28, pp 447-459.
51. World Economic Forum (2012): The Global Competitiveness Report 2012. WEF, Geneva.
52. Yu, T. – Gu, Ch. – Chen, X. (2005): External sources of urban competitiveness advantage in China. *Chinese Geographical Science*, 15, 2, pp 95-102.